A komplexitás értelmezése a kontextusban és a megvalósításban: a komplex beavatkozások kontextusának és megvalósításának (CICI) keretrendszere - ismertetés

Making sense of complexity in context and implementation: the Context and Implementation of Complex Interventions (CICI) framework

Ismertetik: Kaposvári Csilla[a,b] ✉, Járomi Éva[c], Vitrai József[d]
a: Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Doktori Iskola, b: Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet, c: Országos Közegészségügyi Intézet, d: Emberi Erőforrások Minisztériuma

Megjelenés: Pfadenhauer et al. Implementation Science (2017) 12:21 doi: 10.1186/s13012-017-0552-5

Beküldve: 2018. 01. 27.
doi: 10.24365/ef.v59i1.228

Kulcsszavak: kontextus, komplex beavatkozás, megvalósítás, egészségügyi technológia értékelés, népegészségügy

Keywords: context, complex intervention, implementation, health technology assessment, public health

HÁTTÉR

A komplex beavatkozások több olyan intézkedésből, komponensből állnak, melyek önállóan vagy kölcsönhatásban is működhetnek egy program során. Gyakran nehéz pontosan elkülöníteni az egyes beavatkozásokat, azok megvalósítását, valamint a környezeti tényezőket és együttes kölcsönhatásukat. Ezáltal nehéz meghatározni, vagy értékelni, hogy melyek a valóban aktív "komponensek" egy komplex népegészségügyi programban. Az összetett beavatkozások hatékonyságát és azt, hogy mennyire képesek elérni az összes célcsoportot, nagymértékben befolyásolja az adott kontextusban történő megvalósításuk. Valójában egy komplex beavatkozás során a hatékonyság, a végrehajtás és a kontextus elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz. Hogy egy beavatkozás valóban képes-e változást előmozdítani, annak a rendszeren belüli fogalmi meghatározása, valamint a kontextus és a megvalósítás megfelelő értékelése szükséges. A kontextus és a megvalósítás elégtelen értelmezése a kutatás és gyakorlat között általában meglévő szakadékhoz járul hozzá. Ezzel a kihívással mind a döntéshozók, mind pedig a gyakorlati szakemberek gyakran szembesülnek komplex intervenciók kivitelezésekor és értékelésekor.

A szerzők szerint a jelenlegi fogalmi keretek, modellek és elméletek nem képesek a „kontextus” és a „megvalósítás” integratív módon történő azonosítására. Rámutatnak, a két fogalom és azok használata sem egységes a szakirodalomban. A kontextus fogalmát gyakran szinonimaként a színtér és a

környezet fogalmával azonosítják, amelyeknek statikus (pl. fizikai környezet) és dinamikus jellemzői vannak (pl. kapcsolatok, hálózatok); de a beavatkozás és annak megvalósítását alátámasztó elmélet kifejezésére is alkalmazzák. A „megvalósítás" szó alatt a szakirodalomban gyakran egy folyamatot, folyamat együttest, vagy egy beavatkozás alakítását, használatát értik, adott szervezetben vagy színtéren. A szerzők kiemelik, hogy a jelenleg ismert keretrendszerek és modellek inkább specifikusak, mint általánosak; többségében elvontak és nem tartalmaznak útmutatást a gyakorlati alkalmazásukhoz. Ezáltal kevésbé általánosíthatók különféle egészséggel kapcsolatos beavatkozásokra, és kevéssé használhatók szisztematikus szakirodalmi áttekintés vagy egészségügyi technológiai értékelések során.

„KOMPLEX BEAVATKOZÁSOK KONTEXTUSÁNAK ÉS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK KERETRENDSZERE" *(THE CONTEXT AND IMPLEMENTATION OF COMPLEX INTERVENTIONS = CICI)*

A szerzők célja a fentiek ismeretében egy olyan keretrendszer kialakítása volt, amely megkönnyíti az egészséggel kapcsolatos komplex beavatkozások kontextusának és megvalósításának strukturált és átfogó megértését és értékelését. Bár a cikkben ismertetett CICI keretrendszer a szisztematikus szakirodalmi áttekintésekhez és az egészségügyi technológia értékelésekhez (*health technology assessment*, továbbiakban: HTA) készült, feltehetően ugyanolyan fontos lehet az alapkutatások számára is, mivel az alapkutatások, a bizonyítékok szintézise, valamint a bizonyítékokon alapuló intézkedések és gyakorlatok elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz.

A CICI KERETRENDSZER KIDOLGOZÁSÁNAK MÓDSZERTANA

A CICI keretrendszert az INTEGRATE-HTA nevű Európai Uniós projekt keretében fejlesztették egy többkörös folyamat során, amelyben széleskörű alkalmazási teszteken ment keresztül. A szakirodalmi áttekintés alapján kialakított kiindulási keretrendszer gyors értékelésének eredményeként az alapfogalmak tisztázása történt meg, majd a kontextus és a megvalósítás további fogalmi pontosítása céljából egy ún. pragmatikus alkalmazhatósági fogalmi elemzést végeztek. Az eredmények alapján a keretrendszert átdolgozták, majd több szisztematikus áttekintés és egy HTA során alkalmazták, valamint hasznosíthatóságát értékelték különböző komplex beavatkozásoknál. A tesztalkalmazások során és a szakértői értékelésből levont tanulságok beépítésével jött létre a CICI keretrendszer.

A CICI KERETRENDSZER FELÉPÍTÉSE

A CICI keretrendszer három dimenziót foglal magában: megvalósítás, kontextus és színtér. [1. ábra] A megvalósítás dimenziónak öt területe van: megvalósítási elmélet, megvalósítási stratégia, megvalósítók, megvalósítási folyamat és eredmények. A kontextus dimenziónak hét területe van: földrajzi, epidemiológiai, kulturális, gazdasági, etikai, jogi és politikai. A színtér arra az adott fizikai környezetre vonatkozik, amelyben a beavatkozás megvalósul. A színtér dimenzióban a kontextus, a megvalósítás és a beavatkozás egymással kölcsönhatásban van és gyakran együtt fejlődnek az idő előrehaladtával.

A beavatkozás maga a kulcselem, amelynek három dimenziója van: elmélet, tervezés, kivitelezés (lásd az 1. táblázat). A CICI keretrendszer erre épít, ugyanakkor a megvalósítás, a kontextus és a színtér gyakorlati meghatározására fókuszál.
A beavatkozás, a megvalósítás és a kontextus közötti kölcsönhatások egy adott színtéren makro, mezo és mikro szinten egyaránt érvényesülhetnek a beavatkozás természetétől függően. Makro szinten egy egészségügyi rendszert vagy régiót, országot, vagy akár nemzetközi szakpolitikákat és szabályozást értenek a szakemberek. Mezo szint például egy adott település kórházát vagy népegészségügyi intézményeit jelenti, míg a mikro szint a család vagy az egyén szintjét. Komplex beavatkozások esetén az egyes beavatkozási elemek a különböző színtereken és szinteken párhuzamosan valósulnak meg. Azt, hogy melyik szinten érdemes a CICI keretrendszerre épülő elemzést elvégezni, függ az adott intézkedéstől és attól a rendszertől, amelyben megvalósul.

1. ábra: A CICI keretrendszer elemei

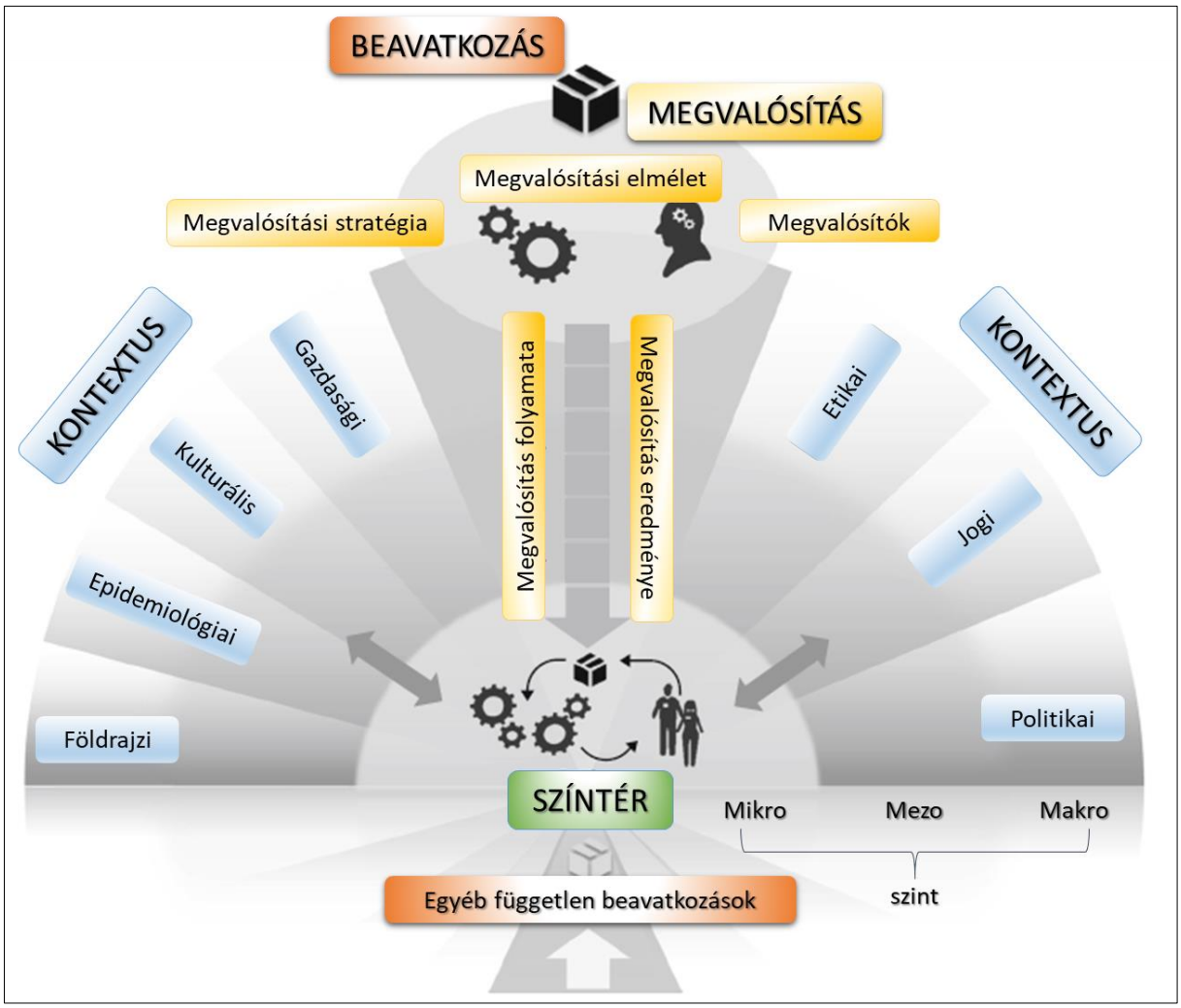

Forrás: Az eredeti cikk 2. ábrája alapján

1. táblázat: A beavatkozás dimenziói és területei

Dimenzió	Definíció	Jellemzők
Beavatkozás elmélete	Implicit és explicit elképzelések arról, hogyan működik egy beavatkozás, és mi a beavatkozás átfogó célja	- Beavatkozási elmélet - A beavatkozás célja
Beavatkozási terv	A „Mit” leírása	- Beavatkozás elemei • Technológia és infrastruktúra • Oktatás • Szakpolitika és szabályozás - Kivitelezés • Ütemterv • Dózis és intenzitás
Kivitelezés	A „Hogyan”, „Ki”, és „Hol” leírása	- Kivitelezési folyamatok - Megvalósítók

Forrás: Az eredeti cikk 4. táblázata alapján

A CICI keretrendszer gyakorlati alkalmazásának előmozdítására egy általános ellenőrző lista is készült, amelyet egy adott szinten, adott beavatkozáshoz, valamint attól függően lehet és kellene adaptálni, attól függően, hogy alapkutatásról, bizonyítékszintézisről vagy bizonyítékokra épülő szakpolitikáról vagy gyakorlatról van szó. [2. táblázat] Az ellenőrző lista kérdéseket tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a dimenziók (kontextus, megvalósítás, színtér) mely komponense hat, és e hatás hogyan befolyásolja a megvalósítás sikerét és a beavatkozás hatékonyságát.

2. táblázat: A CICI keretrendszer általános ellenőrző lista

Intervenció	
	• A beavatkozás mely dimenziói kerülnek kölcsönhatásba a színtérrel, a kontextussal és a megvalósítással? • Ezek a beavatkozási dimenziók milyen kölcsönhatásban vannak a színtérrel, a kontextussal és a megvalósítással?
Kontextus	
A vizsgált beavatkozástól függően, a kontextus mind a hét területét vagy ezek egy csoportját érdemes megvizsgálni (földrajzi, epidemiológiai, szociokulturális, társadalmi-gazdasági, etikai, jogi és politikai).	
	• A kontextus mely területei kerülnek kölcsönhatásba a beavatkozás megvalósítása során? • Ezek a kontextuális területek hogyan hatnak a beavatkozásra? • Ezek a kontextuális területek hogyan hatnak a megvalósításra?
Megvalósítás	
Megvalósítási elmélet	• Mely elméleti háttér segíti a megvalósítást? • Ez az elméleti háttér hogyan hat a színtérre és a kontextusra? • Hogyan hat ez az elméleti háttér a beavatkozásra?
Megvalósítási folyamat	• A megvalósítás során mely megvalósítási szakaszok valósulnak meg? • Ez hogyan hat a színtérre és a kontextusra? • A megvalósítási folyamat hogyan hat a beavatkozásra?
Megvalósítási stratégia	• Milyen stratégia mentén történik a beavatkozás megvalósítása? • Ezek a megvalósítási stratégiák hogyan hatnak a színtérre és a kontextusra? • Hogyan hatnak a beavatkozásra?
Megvalósítók	• Mely szereplők vesznek részt a megvalósításban? • Milyen kölcsönhatás van a megvalósítók, a színtér és a kontextus között? • Milyen kölcsönhatás van a megvalósítók és a beavatkozás között?
Megvalósítás eredményei	• Milyen eredményeket mérnek? • Milyen a kölcsönhatás a megvalósítás és a beavatkozás eredményei között?
Színtér	
	• A színtér mely aspektusai kerülnek kölcsönhatásba a beavatkozással? • Hogyan hat a színtér a beavatkozásra? • Hogyan hat a színtér a kontextusra? • Hogyan hat a színtér a megvalósításra?

Forrás: Az eredeti cikk 5. táblázata alapján

TANULSÁGOK A HAZAI SZAKEMBEREK SZÁMÁRA

Érdemes felhívni a figyelmet, hogy a CICI keretrendszer átfogó módon értékeli a komplex népegészségügyi beavatkozások megvalósítását, színterét és kontextusát. Alkalmazása a komplexitást leegyszerűsíti és strukturálja annak érdekében, hogy megértsük, a beavatkozások működőképesek-e, és ha igen, hogyan működnek, annak figyelembe vételével, hogy lehetetlen minden tényezőt azonosítani és megismerni.
A CICI keretrendszer rávilágít arra, hogy komplex beavatkozások tervezésénél és értékelésénél fontos a megvalósítás, a színtér és az általában gyakran figyelmen kívül hagyott kontextus megértése. A CICI keretrendszer mint a „meghatározó tényezők értelmezési kerete" alkalmazható a gyakorlatban, amely segít beazonosítani, megérteni és leírni a kimenetekre ható összetett tényezőket. E mellett alkalmazható „értékelési keretként" is, amely irányítja a kontextus, színtér és megvalósítás tényezőinek megértését a megvalósítás sikerének vagy hiányának vizsgálatakor. Az így szerzett ismeretek hozzájárulnak annak feltérképezéséhez is, hogy egy-egy komplex beavatkozást vagy „jó gyakorlatot" hogyan lehetne más szinten, színtéren, vagy akár egy másik országban megvalósítani.